

"לא בא לי" - על רצון ומחויבות

הרב אוריאל פיישר

אוכלוסיית היעד: כיתות י"א-י"ב | מספר המשתתפים המומלץ: כיתה | זמן: שיעור אחד
ציוד נדרש: דף מקורות; מחשב, מקרן, מסך ורמקולים.

רצונל

התקופה שבה אנו חיים מאפשרת ליהנות מכל העולמות כולם. בלחיצת כפתור אדם יכול לחוות חוויות, לראות דברים מופלאים ורחוקים ולצפות כמעט בכל העולה על רוחו. מלבד זאת אפשרויות רבות לבילוי והנאה נמצאות בהישג יד כמעט לכל דורש. נראה שהתפתחות העולם יוצרת מציאות שבה האדם יכול לממש את כל חפצו ותאוותיו. מהם היתרונות הטמונים במציאות כזאת? מהם החסרונות? לאן זה מוביל?

האם האדם בא לעולם כדי ליהנות או כדי לקיים חובה ולמלא שליחות? בסדנה זו נלמד עם התלמידים כיצד לאזן בין מאוויים ורצונות לבין מחויבות.

מטרות

1. פיתוח ההכרה בנחיצותה של מחויבות בחיים (לעומת התנהלות על פי דחפים);
2. הפנמת החשיבות שיש להצבת גבולות בכל תחומי החיים.

מהלך ההפעלה

שלב ראשון

נצפה בסרטון "החור השחור" (The Black Hole - Future Shorts)

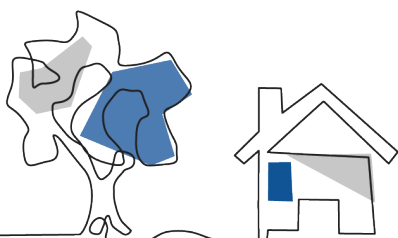
אפשר למצוא את הסרטון במרשתת. (כדאי לחפש באנגלית).

הסרטון מתאר אדם שקיבל לידי כוח עצום שקשה לתארו במילים, אך כיוון שהוא משתמש בו מבלי להציב לעצמו שום גבולות, סופו שהכוח מביא למפלתו.

שאלות לדין בעקבות הסרטון

- ← האם "החור השחור" טוב או רע? מה הוא מאפשר?
- ← סוף הסרטון לא טוב – מדוע קרה לגיבור מה שקרה? ממה צריך להיזהר?
- ← אילו היה לכם "חור שחור" כזה, איך הייתם משתמשים בו?
- ← לפי מה אנו קובעים את הגבולות שלנו?

אם השיעור מתקיים באמצעות 'זום', ניתן לכתוב את השאלות מראש על הלוח השיתופי של היישומון פאדלט (Padlet). התלמידים יכתבו עליו את תשובותיהם, ושייתוף המסך יאפשר לתלמידים לראות את השאלות ואת התשובות שהוצעו להן.

שלב שני

סעיף זה ייוחד ללימוד מקורות. המקורות מובאים להלן ולנוחותכם - גם בנספח.

הרש"ר הירש בפירושו לתורה דן בדברי אבימלך (המצטדק לפני הקב"ה על שלקח את שרה אל ביתו):
"הלא הוא אָמַר לִי אַחֲתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא אָמְרָה אַחִי הוּא בְּתָם לְבָבִי וּבְנִקְיָן כְּפִי עֲשִׂיתִי זֹאת" (בראשית כ, ה), וכתב:

אבימלך סבור - ורבים סוברים כמותו - כי העושה מעשה "בתום לבב", הוא ממילא גם "נקי כפיים"; כאילו ערך המעשה נדון רק לפי טוהר הכוונה. אך לא כך דעת תורה; יש קנה מידה לערכם המוסרי של מעשינו, קנה מידה שאינו תלוי כלל בכוונה, והוא: ההתאמה האוביקטיבית עם רצון ה', "הגיד לך אדם מה טוב" (מיכה ו, ח), והתאמה זו היא תנאי קודם לכל הערכה מוסרית. כוונה רצויה אינה הופכת מעשה רע למעשה טוב. יתר על כן, עצם הכוונה הרצויה, עצם "תום הלבב", יש והוא הופך לפשע, אם הוא גורר אחריו מעשה בלתי רצוי:

... הוא טוען לזכותו: "הוא אמר לי... היא אמרה", ואינו שואל כלל - מה ה' אומר לו. וגם אם נניח כי שרה היא רק אחות אברהם שעדיין לא היתה לאיש, כלום כל אשה פנויה, הבאה בתחומו של מלך זר, כלום עומדת ומזומנת היא למילוי תאות לבו של המלך? ואם פה הדרך והמנהג כך, כלום דרך ארץ טובה היא? כלום אין מחובת המלך לשמש דוגמא טובה לעמו, להראות ולהורות לנתיניו מנהגים ישרים של דרך ארץ ומוסר?

(הרש"ר הירש, פירוש לתורה, בראשית, ירושלים: הוצאת פלדהיים)

הרש"ר הירש כתב שאדם שמעשיו מונעים מכוונות ליבו, אפילו הוא עושה הכול בתום לב, איננו בהכרח "נקי כפיים".
← חשבו על מעשים (שנתקלתם בהם בחיים) שנעשו בתום לב או מתוך כוונות טובות, אבל בפועל היו הרסניים. ספרו עליהם לחבריכם.

← מה הקריטריון שמציב הרש"ר הירש שבאמצעותו אפשר לוודא שהאדם אכן הולך בדרך נכונה?

שלב שלישי

לסיכום הדברים, הקבוצה תלמד יחד פסקה מדברי הרב קוק:

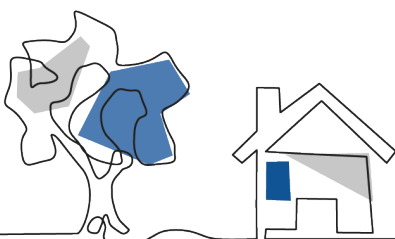
האדם הישר צריך להאמין בחייו. כלומר שיאמין בחיי עצמו והרגשותיו ההולכות בדרך ישרה מיסוד נפשו, שהם טובים וישרים ושהם מוליכים בדרך ישרה. התורה צריכה שתהיה נר לרגלו, שעל ידה יראה את המקום ששם הטעות עלולה, שלפעמים תתע הנפש בתהו לא דרך. אבל המעמד התמידי צריך להיות הבטחון הנפשי. האיש הישראלי מחויב להאמין, שנשמה אלהית שרויה בקרבו, שעצמותו כולה היא אות אחת מן התורה. ואות מן התורה היא עולם מלא, ההולך ומתרבה לאין שיעור, כי אפילו להתפשטות הרוחנית של גרגר חול אחד ג"כ אין מדה וקצב, ולא יכילו שנות האדם לבאר את כל המון החקים המיוסדים בחכמה ומשולבים בדעה וגבורה נוראה שבקרבו. וקל וחומר העם צריך בכללו להאמין באמונה בהירה ונלהבת מאד בחייו בנטיותיו וללכת בהם בבטחה, אז ידע איך משתמשים לאורה של תורת חיים.

(הראי"ה קוק, אורות התורה, ירושלים: מוסד הרב קוק, יא, ב)

שאלות לדיון

← מה המסר הטמון בדברי הרב קוק?

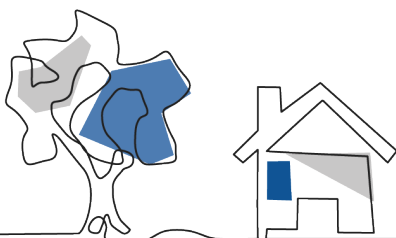
← כיצד יודא האדם שליבו אכן מוביל אותו למקום הנכון?

לדברי הרב קוק צריך שיהיה לאדם אמון בעצמו, ועליו להאמין שהחלטותיו באות ממקום עמוק ואמיתי. כדי שיוכל להתפתח ולפעול ברוח זו, עליו לדעת בראש ובראשונה שהתורה היא שמדריכה אותו בחייו. מתוך ידיעה ברורה זו והליכה בדרך התורה – יוכל להאמין בהחלטותיו.

סיכום

לבני האדם יש צרכים ורצונות וגם תאוות, והם מחפשים דרכים כדי לספקם. לפי התפיסה שקנתה לה אחיזה בלב רבים, כל עוד האדם איננו מזיק לאחרים, הוא חופשי לעשות כרצונו. מגבלה זו היא המגבלה היחידה, והם אכן משתדלים לעמוד בה. בניגוד לגישה שהוזכרה, חז"ל מלמדים אותנו שיש מחויבות בעולם ולא כל מה שהאדם רוצה – ראוי או מותר. וכיצד ידע האדם מה נכון לעשות? החיבור אל התורה מיישר ומכוון את האדם בדרכו בחיים, ומתוך כך גם תום לבבו יהיה מכוון למקומות הנכונים למילוי שליחותו וחובתו בעולם. את הגבולות אנו בונים מתוך הבנה של משמעות חייו והחובות שמוטל עלינו למלא בעולם, ומתוך חיבור לתורה המכוונת את הלב למקומו הנכון.

נספחים

מקור מס' 1 - בראשית כ, ה

"הלא הוא אמר לי אחתי הוא והיא גם הוא אַמְרָה אַחִי הוא; בְּתָם לְבָבִי וּבְנִקְיָן פִּי עֲשִׂיתִי זֹאת."

מקור מס' 2 - הרש"ר הירש, פירוש לתורה

אבימלך סבור – ורבים סוברים כמותו – כי העושה מעשה "בתום לבב", הוא ממילא גם "נקי כפים"; כאילו ערך המעשה נדון רק לפי טוהר הכוונה. אך לא כך דעת תורה; יש קנה מידה לערכם המוסרי של מעשינו, קנה מידה שאינו תלוי כלל בכוונה, והוא: ההתאמה האוביקטיבית עם רצון ה', "הגיד לך אדם מה טוב" (מיכה ו, ח), והתאמה זו היא תנאי קודם לכל הערכה מוסרית. כוונה רצויה אינה הופכת מעשה רע למעשה טוב. יתר על כן, עצם הכוונה הרצויה, עצם "תום הלבב", יש והוא הופך לפשע, אם הוא גורר אחריו מעשה בלתי רצוי: הוא טוען לזכותו: "הוא אמר לי... היא אמרה", ואינו שואל כלל – מה ה' אומר לו. וגם אם נניח כי שרה היא רק אחות אברהם שעדיין לא היתה לאיש, כלום כל אשה פנויה, הבאה בתחומו של מלך זר, כלום עומדת ומזומנת היא למילוי תאות לבו של המלך? ואם פה הדרך והמנהג כך, כלום דרך ארץ טובה היא? כלום אין מחובת המלך לשמש דוגמא טובה לעמו, להראות ולהורות לנתיניו מנהגים ישרים של דרך ארץ ומוסר?

(פירוש לתורה, בראשית כ, ה)

מקור מס' 3 - הרב קוק, אורות התורה

האדם הישר צריך להאמין בחייו. כלומר שיאמין בחיי עצמו והרגשותיו ההולכות בדרך ישרה מיסוד נפשו, שהם טובים וישרים ושהם מוליכים בדרך ישרה. התורה צריכה שתהיה נר לרגלו, שעל ידה יראה את המקום ששם הטעות עלולה, שלפעמים תתע הנפש בתהו לא דרך. אבל המעמד התמידי צריך להיות הבטחון הנפשי. האיש הישראלי מחויב להאמין, שנשמה אלהית שרויה בקרבו, שעצמותו כולה היא אות אחת מן התורה. ואות מן התורה היא עולם מלא, ההולך ומתרבה לאין שיעור, כי אפילו להתפשטות הרוחנית של גרגר חול אחד ג"כ אין מדה וקצב, ולא יכילו שנות האדם לבאר את כל המון החקים המיוסדים בחכמה ומשולבים בדעה וגבורה נוראה שבקרבו. וקל וחומר העם צריך בכללו להאמין באמונה בהירה ונלהבת מאד בחייו בנשיותיו וללכת בהם בבטחה, אז ידע איך משתמשים לאורה של תורת חיים.

(הראי"ה קוק, אורות התורה, ירושלים: מוסד הרב קוק, יא, ב)

